

Волик Сергій Володимирович¹,
кандидат економічних наук, докторант кафедри
менеджменту імені професора Л.І. Михайлової

Басюркіна Наталія Йосипівна²,
доктор економічних наук, професор, завідувач
кафедри торговельного підприємництва,
товарознавства та управління бізнесом

Бондаренко Костянтин Вадимович³,
аспірант

¹ Сумський національний аграрний університет

² Одеський національний технологічний
університет

³ Державний біотехнологічний університет

Volyk Serhii¹,
PhD in Economics, Doctoral Student,
<https://orcid.org/0000-0001-7731-4882>

Basiurkina Nataliya²,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Head of
Department of Trade Entrepreneurship, Commodity
Science and Business Management,
<https://orcid.org/0000-0001-9342-8863>

Bondarenko Kostiantyn³,
post-graduate student,
<https://orcid.org/0009-0001-5386-6559>

¹ Sumy National Agrarian University

² Odesa national University of Technology

³ State Biotechnological University

МІСЦЕ КЛАСТЕРНИХ СТРУКТУР У ФОРМУВАННІ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВ АГРАРНОЇ СФЕРИ THE PLACE OF CLUSTER STRUCTURES IN THE FORMATION OF STRATEGIES FOR THE MANAGEMENT OF THE COMPETITIVENESS OF AGRARIAN ENTERPRISES

Волик С. В., Басюркіна Н. Й., Бондаренко К.В. Місце
кластерних структур у формуванні стратегії
управління конкурентоспроможністю підприємств
аграрної сфери. *Український журнал прикладної
економіки та техніки*. 2024. Том 9. № 1. С. 234 – 237.

Volyk S., Basiurkina N., Bondarenko K. The place of
cluster structures in the formation of strategies for
the management of the competitiveness of agrarian
enterprises. *Ukrainian Journal of Applied Economics
and Technology*. 2024. Volume 9. № 1, pp. 234 – 237.

У статті досліджено можливість запровадження кластерних структур у стратегію управління конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору. Проаналізовано існуючі дослідження з даної тематики та обгрунтовано необхідність кластеризації аграрного сектору. Наголошено на тому, що ідея модернізації економіки на основі використання кластерних стратегій не є новою, але на фоні виходу з кризи, спричиненою воєнними діями, коли традиційні методи стають неефективними, застосування кластерної моделі організації бізнесу стає незамінним інструментом підвищення конкурентоспроможності підприємств аграрного бізнесу. Запропоновано алгоритм інтеграції кластерних структур у стратегію управління конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору, основними етапами якого є: формування кластеру та аналіз внутрішнього середовища, аналіз зовнішнього середовища та формулювання стратегії, реалізація стратегії та впровадження кластерних ініціатив, оцінка та коригування стратегії, культура організації та комунікація, інновації та розвиток.

Ключові слова: кластерні структури, стратегічне управління конкурентоспроможністю, аграрний сектор, кластер, кластеризація, аграрні підприємства.

The article examines the possibility of introducing cluster structures into the strategy of managing the competitiveness of enterprises in the agrarian sector. The existing studies on this topic were analyzed, and the necessity of clustering the agricultural sector was substantiated. Research confirms that access to innovation is critical among all the benefits of the cluster approach. It is emphasized that modernizing the economy based on cluster strategies has been introduced previously. However, against the crisis caused by military actions, when traditional methods become ineffective, the cluster model of business organization becomes an indispensable tool for increasing the competitiveness of agrarian business enterprises. An algorithm for the integration of cluster structures into the strategy of managing the competitiveness of agricultural sector enterprises is proposed, the main stages of which are cluster formation and analysis of internal environments, analysis of the external environment and strategy formulation, strategy implementation and implementation of cluster initiatives, evaluation and adjustment of strategy, organizational culture and communication, innovation, and development. Formation of the management strategy of a competitive agricultural enterprise requires a comprehensive approach, covering internal and external factors. The involvement of cluster structures is an essential component of this strategy, as they combine the resources and experience of various enterprises for the joint achievement of strategic goals. The main stages of this process are analyzing the internal and external environment, determining competitive advantages, and developing an effective development strategy. The creation of a positive corporate culture, the development of effective communication and partnership relations, and the active support of innovation are significant. Successful strategy implementation requires constant monitoring and evaluation of results, as well as readiness to adjust the strategy to environmental changes. This approach will allow enterprises to effectively face market challenges and ensure stable development in the competitive agricultural sector.

Keywords: cluster structures, strategic competitiveness management, agricultural sector, cluster, clusterization, agricultural enterprises.

Вступ

Сьогодні в умовах посиленої глобалізації та нестабільності на ринках аграрна сфера постає перед рядом викликів, що потребує від підприємств у цьому секторі активного пошуку нових стратегій управління для збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності. У цьому контексті дослідження ролі та місця кластерних структур у формуванні стратегії управління конкурентоспроможними підприємствами в аграрній сфері набуває особливої актуальності. Кластерні структури як групи

взаємопов'язаних підприємств мають великий потенціал з метою підвищення ефективності та конкурентоспроможності агробізнесу. Вони сприяють об'єднанню ресурсів, обміну знаннями та інноваціями, що дозволяє знижувати витрати та оптимізувати виробничі процеси. Крім того, кластери сприяють створенню сприятливого середовища для розвитку підприємництва та стимулюють появу нових ідей та проєктів. Враховуючи сучасні виклики, такі як зміни в ринкових умовах, технологічні інновації та екологічні проблеми, важливо зрозуміти, як кластерні структури можуть допомогти підприємствам аграрного сектору адаптуватися до нових умов і залишатися конкурентоспроможними. Тому дослідження цієї теми є актуальним і важливим для подальшого розвитку аграрного сектору та забезпечення його стійкості у майбутньому.

Дослідження питань стратегічного управління конкурентоспроможністю аграрного сектору та процесу кластеризації здійснюють як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: Березіна Л. М., Вараксіна О. В., Головчук, Ю. О., Зось-Кіор М. В., Калюжний С. О., Коробка С. В., Мазур Г., Олійник А. С., Омельчак Г. В., Пчелянська Г. О., Трушкіна Н. В., Хаустова В. Є., Шульга М. О. та ін. [1-11]. Вони досліджують різні аспекти цих процесів з метою розуміння їх впливу на ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств. Ідея кластеризації аграрного сектору не є новою, проте так і не була достатньо реалізована, тому існує потреба розглянути можливість упровадження кластерних структур у стратегію управління конкурентоспроможністю аграрних підприємств.

Формулювання цілей статті

Мета статті: дослідити можливість упровадження кластерних структур у стратегію управління конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору.

Виклад основного матеріалу дослідження

Світовий досвід показує, що сценарії довгострокового розвитку кожної країни передбачають збільшення її конкурентоспроможності як у традиційних, так і нових наукоємних секторах, покращення якості людського капіталу та зростання продуктивності праці, впровадження передових технологій виробництва та зміну інноваційних чинників в основне джерело економічного зростання. Реалізація таких завдань потребує належної взаємодії між державою, бізнесом, науково-дослідними установами та освітніми інституціями на основі впровадження ефективних інструментів інноваційного розвитку. Ключову роль у цьому процесі сьогодні відіграє кластерний підхід.

Ідея підвищення конкурентоспроможності економіки на основі використання кластерних стратегій не є новою, але на фоні виходу з кризи, коли традиційні методи стають неефективними, застосування кластерної моделі організації бізнесу стає незамінним інструментом модернізації економіки. Взаємозв'язок між процесами кластеризації, зростанням конкурентоздатності та прискоренням інноваційної діяльності є новим економічним явищем, що дозволяє протистояти глобальній конкуренції та відповідати вимогам національного розвитку.

Дослідження підтверджують, що серед усіх переваг кластерного підходу особливо важливий доступ до інновацій, знань та «ноу-хау». У сучасній знаннями орієнтованій економіці компанії знаходять конкурентні переваги в ідеях та талановитих кадрах, і для цього вони шукають географічну близькість до колег, найкращих постачальників, експертів та інноваційних знань. Кластерний підхід сприяє швидкому обміну інформацією про нові технології та зміни в потребах споживачів, а також зменшує витрати на транзакції. Міжнародний досвід підтверджує, що кластерна організація регіонального розвитку, що базується на глибокій спеціалізації та концентрації виробництва з урахуванням природних, ресурсних і просторових переваг територій, виступає основним механізмом забезпечення соціально-економічного розвитку. Наукові дослідження, які проведені в різних країнах світу, підтверджують, що економіка, що базується на кластерах, є моделлю конкурентоспроможної та інвестиційно привабливої економіки, що використовує синергетичні та масштабні ефекти.

У розвинених країнах Європи держава активно підтримує формування кластерів шляхом упровадження різноманітних стратегій, таких як стратегія підприємництва, регіональна стратегія та промислова стратегія. Вплив кластерів охоплює різні масштаби: від національного та регіонального до місцевого та міського рівнів. Учасниками кластерів є підприємства, банки, управлінські організації, місцеві громади та громадські організації.

Оскільки в сучасних умовах аграрна сфера постає перед значними викликами та можливостями, для того щоб успішно функціонувати та просуватися на ринку вперед, аграрним підприємствам необхідно розробляти та впроваджувати ефективні стратегії управління, спрямовані на забезпечення конкурентоспроможності. Формування стратегії управління конкурентоспроможним аграрним підприємством є складним та важливим процесом, який вимагає глибокого аналізу внутрішнього та зовнішнього середовища, а також урахування особливостей ринкових тенденцій. Залучення кластерних структур може стати важливим компонентом такої стратегії, сприяючи об'єднанню ресурсів та зусиль для досягнення спільних цілей. У цьому процесі важливо забезпечити взаємодію та співпрацю між різними учасниками аграрного сектору, визначити конкурентні переваги та стратегічні пріоритети. Розробка та впровадження такої стратегії дозволить аграрним підприємствам ефективно відповідати на виклики ринку, розвиватися та зміцнювати свою позицію в галузі.

На початковому етапі під час формування кластеру аграрних підприємств та аналізу внутрішнього середовища спочатку проводиться комплексний огляд ресурсів, які складають основу базу для подальшої спільної діяльності. Це включає у себе аналіз обсягів земельних ділянок, наявність необхідної сільськогосподарської техніки та оцінку рівня кваліфікації персоналу кожного з підприємств, що утворюють кластер. Водночас здійснюється оцінка фінансового стану кожного підприємства з метою визначення його потенціалу та можливостей для спільного використання фінансових ресурсів. Це

дозволяє забезпечити стабільність та розвиток не лише окремих суб'єктів, але й всього кластеру загалом, оптимізуючи використання наявних ресурсів та забезпечуючи більш ефективну діяльність.

Наступний етап – аналіз зовнішнього середовища та формулювання стратегій аграрних підприємств, за цих обставин увага зосереджується на врахуванні та вивченні ринкових тенденцій, що охоплюють попит, цінові динаміки та зміни споживчих уподобань. На цій основі спільно визначаються перспективні напрямки розвитку та формуються стратегії, які відповідають сучасним вимогам та потребам ринку. Додатково проводиться спільна аналітика конкурентної ситуації, щоб зрозуміти сильні та слабкі сторони конкурентів, а також виявити конкурентні переваги самого кластеру. На цій основі розробляються стратегії, спрямовані на максимізацію конкурентних переваг та забезпечення успішного позиціонування на ринку. Такий підхід дозволяє адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі та використовувати потенціал конкурентних переваг для досягнення стратегічних цілей.

Далі впроваджують зміни у виробничі та управлінські процеси з урахуванням специфіки кластеру. Це означає, що вони спільно визначають оптимальні шляхи оптимізації та підвищення ефективності виробництва, а також упроваджують нові методи та технології, що сприяють покращенню результативності. Крім того, підприємства забезпечують спільний доступ до ресурсів, які можуть використовувати усі учасники кластеру. Це може включати обмін знаннями та навичками, об'єднання закупівельних потреб для забезпечення кращих умов придбання матеріалів та обладнання, а також спільне використання інфраструктури та послуг, що дозволяє знизити витрати та підвищити конкурентоспроможність усього кластеру. Такий підхід дозволяє кластеру аграрних підприємств максимально використовувати свій потенціал та досягати спільних стратегічних цілей.

Після розробки та впровадження стратегії управління конкурентоспроможним аграрним підприємством важливо здійснювати систематичний моніторинг та аналіз отриманих результатів. Цей процес проводиться разом з усіма учасниками, оскільки він передбачає оцінку ефективності стратегії та визначення потреби у коригуваннях. Під час спільного моніторингу аналізуються ключові показники та результати реалізації стратегії, такі як фінансові показники, рівень конкурентоспроможності, відгук ринку та споживачів. Це дозволяє зрозуміти, наскільки ефективно виконуються стратегічні завдання та досягаються поставлені цілі. На основі отриманих результатів та аналізу зовнішнього середовища проводиться спільне оцінювання досягнутого прогресу та визначення необхідних коригувань до стратегії. Це може включати перегляд стратегічних пріоритетів, корекцію дій або впровадження нових ініціатив для відповіді на зміни в середовищі або власні потреби. Такий спільний процес оцінки та коригування дозволяє підприємствам адаптуватися до змін на ринку, змінювати свою стратегію відповідно до поточних умов та зберігати конкурентоспроможність на тривалу перспективу.

Усі описані етапи впровадження кластерних структур у стратегію управління конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору відображені на рис. 1.

1 етап - Формування кластеру та аналіз внутрішнього середовища	
Аналіз ресурсів підприємств, що входять до кластеру: обсяги землі, наявність техніки, рівень кваліфікації персоналу.	Оцінка фінансового стану підприємств та можливостей спільного використання фінансових ресурсів для забезпечення стабільності і розвитку.
2 етап - Аналіз зовнішнього середовища та формулювання стратегії	
Врахування ринкових тенденцій та спільне формулювання стратегій відповідно до них.	Спільна аналітика конкурентної ситуації і розробка стратегії, що базується на виявлених конкурентних перевагах.
3 етап - Реалізація стратегії та впровадження кластерних ініціатив	
Спільне впровадження змін у виробничі та управлінські процеси з урахуванням специфіки кластеру.	Забезпечення спільного доступу до ресурсів, які можуть бути використані усіма учасниками кластеру.
4 етап - Оцінка та коригування стратегії	
Спільний моніторинг та аналіз результатів реалізації стратегії.	Внесення коригувань до стратегії на основі спільного оцінювання досягнутих результатів та зміни зовнішнього середовища.
5 етап - Культура організації та комунікація	
Розвиток ефективної комунікації між учасниками кластеру для досягнення спільних цілей.	Створення сприятливої корпоративної культури в межах кластеру, що сприяє співпраці, інноваціям та підвищенню продуктивності.
6 етап - Інновації та розвиток	
Спільна підтримка досліджень та розробок нових продуктів та технологій.	Розвиток партнерських відносин з науковими установами та іншими інноваційними компаніями для спільного розвитку та впровадження інновацій.

Рис. 1. Алгоритм інтеграції кластерних структур у стратегію управління конкурентоспроможністю підприємств аграрного сектору

Створення сприятливої корпоративної культури та забезпечення ефективної комунікації є ключовими аспектами успішного функціонування кластеру аграрних підприємств, що передбачає розвиток такої організаційної атмосфери, яка сприяє співпраці, інноваціям та підвищенню продуктивності серед учасників кластеру. Це може включати спільне формування цінностей та принципів, які підтримують колективність та співпрацю, а також створення позитивного робочого середовища, що сприяє стимулюванню інновацій та розвитку. Крім того, розвиток ефективної комунікації у межах кластеру є важливим елементом спільного досягнення цілей та вирішення проблем. Це включає в себе встановлення зручних та ефективних каналів зв'язку між учасниками кластеру, сприяння відкритому обміну інформацією та ідеями, а також регулярне проведення зустрічей, нарад та спільних проєктів. Тільки завдяки високому

рівню комунікації можна досягти взаєморозуміння, уникнути конфліктів та спрямовувати всі зусилля на досягнення спільних цілей. Такий підхід до культури організації та комунікації допомагає зміцнити єдність та ефективність кластеру аграрних підприємств, сприяючи його стабільному розвитку та успіху.

Інновації та розвиток є важливими складовими успішної стратегії управління конкурентоспроможним аграрним підприємством. Спільна підтримка досліджень та розробок нових продуктів та технологій в кластері дозволяє об'єднати зусилля для створення інноваційних рішень, які відповідають потребам ринку та підвищують конкурентоспроможність учасників. Це включає спільне фінансування досліджень, обмін знаннями та ресурсами, а також взаємну підтримку в процесі розробки та тестування інноваційних ідей. Розвиток партнерських відносин з науковими установами та іншими інноваційними компаніями є ще одним важливим аспектом. Це створює можливості для спільного розвитку та впровадження нових технологій, обміну досвідом та експертизою, а також співпраці у проведенні спільних проєктів та ініціатив. Така взаємодія дозволяє впроваджувати інновації швидше та ефективніше, розширювати горизонти можливостей та створювати конкурентні переваги на ринку.

Інтеграція кластерних структур у стратегію управління дозволить підприємствам аграрного сектору збільшити ефективність використання ресурсів, підвищити конкурентоспроможність та спільно реагувати на виклики ринку.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Отже, формування стратегії управління конкурентоспроможним аграрним підприємством вимагає комплексного та системного підходу, що враховує як внутрішні, так і зовнішні фактори. Залучення кластерних структур є важливим елементом такої стратегії, оскільки вони дозволяють об'єднати ресурси, знання та досвід різних підприємств для спільного досягнення стратегічних цілей. Ретельний аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, формулювання конкурентних переваг та розробка ефективної стратегії розвитку є ключовими етапами цього процесу. Крім того, важливими аспектами є створення сприятливої корпоративної культури, розвиток ефективної комунікації та партнерських відносин, а також активна підтримка інновацій та розвитку. Реалізація стратегії управління конкурентоспроможним аграрним підприємством потребує постійного моніторингу та оцінки результатів, а також гнучкості та готовності до коригування стратегії відповідно до змін у середовищі. Тільки такий підхід дозволить підприємствам успішно протистояти викликам ринку та забезпечити стабільний і тривалий розвиток у конкурентному аграрному секторі. Інновації та розвиток у контексті аграрного кластера передбачають не лише самостійну діяльність підприємств, але і спільні зусилля для створення та впровадження новаторських рішень, що сприяє загальному успіху та зміцнює конкурентоспроможність усього кластеру.

Список літератури

1. Березіна Л.М., Вараксіна О.В., Олійник А.С., Рак А.Г. Теоретико-методологічні основи управління конкурентоспроможністю підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 21-22. С. 35-42.
2. Головчук Ю.О., Пчелянська Г.О. Особливості формування стратегії підвищення конкурентоспроможності підприємства на основі парадигми інноваційного розвитку. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 66-70.
3. Зось-Кіор М.В., Калюжний С.О. Удосконалення системи управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. *Економіка та держава*. 2020. № 3. С. 23-27.
4. Коробка С.В. Особливості формування та розвитку кластерних структур на сільських територіях. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 75-79.
5. Мазур Г. Кластеризація в управлінні економічною безпекою регіону в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія «Екологія. Публічне управління та адміністрування»*. 2022. Випуск 2. С. 47-54.
6. Омельчак Г.В. Особливості формування конкурентоспроможності підприємств в умовах воєнного стану. *Економічний простір*. 2023. № 184. С. 114-117.
7. Хаустова В.Є., Трушкіна Н.В. Стратегічне управління розвитком агрокластерних структур: закордонна та вітчизняна практика. *Бізнес-Інформ*. 2023. № 7. С. 182-197.
8. Шульга М.О. Розроблення напрямів підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2020. № 12. С. 135-141.

References

1. Berezina, L.M., Varaksina, O.V., Olijnyk, A.S., Rak, A.H. (2021). «Theoretical and methodological foundations of enterprise competitiveness management». *Ahrosvit*. № 21-22. pp. 35-42.
2. Holovchuk, Yu.O., Pcheliants'ka, H.O. (2020). «Peculiarities of forming a strategy for increasing the competitiveness of the enterprise based on the paradigm of innovative development». *Ekonomika ta derzhava*. № 3. pp. 66-70.
3. Zos'-Kior, M.V., Kaliuzhnyj, S.O. (2020). «Improvement of the management system of competitiveness of an agricultural enterprise». *Ekonomika ta derzhava*. № 3. pp. 23-27.
4. Korobka, S.V. (2020). «Peculiarities of the formation and development of cluster structures in rural areas». *Ekonomichnyj prostir*. № 159. pp. 75-79.
5. Mazur, H. (2022). «Clustering in the management of the economic security of the region in the conditions of martial law». *Naukovyj visnyk Vinnyts'koi akademii bezpererвної osvity. Seriya «Ekolohiia. Publichne upravlinnia ta administruvannia»*. Issue 2. pp. 47-54.
6. Omel'chak, H.V. (2023). «Peculiarities of the formation of the competitiveness of enterprises in the conditions of martial law». *Ekonomichnyj prostir*. № 184. pp. 114-117.
7. Khaustova, V.Ye., Trushkina, N.V. (2023). «Strategic management of the development of agrocluster structures: foreign and domestic practice». *Biznes-Inform*. № 7. pp. 182-197.
8. Shul'ha, M.O. (2020). «Development of directions for increasing the competitiveness of the enterprise». *Pidpryemnytstvo ta innovatsii*. № 12. pp. 135-141.

Стаття надійшла до редакції 05.01.2024 р.